

УДК 004:657

DOI [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-2\(37\)-4](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2023-25-2(37)-4)

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПISУ ПРИ УКЛАДЕННІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Святошнюк Арина Леонідівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7728-3190>

У статті розглядаються особливості використання електронного підпису при укладанні цивільно-правових договорів у мережі Інтернет. Особлива увага приділяється позитивним сторонам застосування електронного підпису. Наукову статтю побудовано на аналізі відповідних нормативно-правових джерел: Цивільного кодексу України, Закону України «Про електронну комерцію», Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», Закону України «Про електронні довірчі послуги» та ін. У статті зазначається, що ЕЦП визнаються юридично обов'язковими та мають таку ж юридичну силу, як і звичайні паперові підписи. Це означає, що договори, укладені з використанням ЕЦП мають повну юридичну силу і можуть бути виконані в суді. У статті вказується, що використання ЕЦП дозволяє суттєво скоротити час та зусилля, пов'язані з процесом підписання договорів. Немає необхідності у фізичній присутності сторін, надсиланні паперових копій та очікуванні їх доставки. У статті зазначається, що ЕЦП полегшує збереження та архівацію договорів. Електронні документи можуть зберігатися в електронному вигляді на безпечних серверах або в хмарних сховищах, що забезпечує зручний доступ до них у будь-який час. У статті зазначається також, що ЕЦП є міжнародним стандартом для забезпечення автентичності та цілісності електронних документів. ЕЦП дозволяє укладати договори та проводити бізнесові операції на міжнародному рівні, мінімізуючи бар'єри, пов'язані з географічною відстанню та різними юридичними системами. Зокрема, у статті виокремлюються й інші особливості підписання ЕЦП цивільно-правових договорів, що укладаються у мережі Інтернет.

Ключові слова: електронний цифровий підпис, цивільно-правовий договір, цивільно-правові відносини, цифровий простір, діджиталізація, електронні послуги, електронний документ.

Sviatoshniuk Aryna. About peculiarities of using of electronic digital signature in conclusion of civil contracts in the Internet

There are discussed in the article the features of using an electronic signature when concluding civil law contracts on the Internet. Particular attention is paid to the positive aspects of the use of electronic signature. The scientific article is based on the analysis of relevant legal sources: the Civil Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Electronic Commerce", the Law of Ukraine "On Electronic Documents and Electronic Document Flow", the Law of Ukraine "On Electronic Trust Services", etc. The article notes that EDS are recognized as legally binding and have the same legal force as ordinary paper signatures. This means that contracts concluded using EDS have full legal force and can be enforced in court. The article states that the use of EDS can significantly reduce the time and effort associated with the process of concluding contracts. There is no need for the physical presence of the parties, sending paper copies and waiting for their delivery. It is noted in the article that EDS simplifies the preservation and archiving of contracts. Electronic documents can be stored electronically on secure servers or cloud storage, which provides convenient access to them at any time. It is noted in the article that EDS is an international standard for ensuring the authenticity and integrity of electronic documents. EDS allows you to conclude contracts and conduct business transactions at the international level, minimizing barriers associated with geographical distance and various legal systems. In particular, the article highlights other features of signing the EDS of civil law contracts concluded on the Internet. It is noted that EDS remains a relevant and important tool for concluding contracts in the modern information society, especially on the Internet.

Key words: electronic digital signature, civil law contract, civil law relations, digital space, digitalization, electronic services, electronic document.

Електронний цифровий підпис (далі – ЕЦП) є інструментом забезпечення автентичності та цілісності електронних документів, включаючи договори. Він використовується для підтвердження авторства документа, а також захисту від його підробки або змін після підписання.

Крім того, у більшості юрисдикцій ЕЦП визнаються юридично обов'язковими та мають таку ж юридичну силу, як і звичайні паперові підписи. Це означає, що договори, укладені з використанням ЕЦП мають повну юридичну силу і можуть бути виконані в суді.

Зокрема, використання ЕЦП дозволяє суттєво скоротити час та зусилля, пов'язані з процесом підписання договорів. Немає необхідності у фізичній присутності сторін, надсиланні паперових копій та очікуванні їх доставки. Все можна зробити електронно та миттєво.

Також ЕЦП полегшує збереження та архівацію договорів. Електронні документи можуть зберігатися в електронному вигляді на безпечних серверах або в хмарних сховищах, що забезпечує зручний доступ до них у будь-який час.

ЕЦП є міжнародним стандартом для забезпечення автентичності та цілісності електронних документів. Вона дозволяє укладати договори та проводити бізнесові операції на міжнародному рівні, мінімізуючи бар'єри, пов'язані з географічною відстанню та різними юридичними системами.

Отже, все вищезазначене обумовлює актуальність обраної теми дослідження, та ЕЦП залишається актуальним та важливим інструментом під час укладання договорів у сучасному інформаційному суспільстві, особливо у мережі Інтернет.

Загальні питання щодо форми договорів розглядали такі науковці, як: В. В. Луць, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін. Окремі питання ЕЦП досліджувалися у працях таких фахівців, як: О. Б. Кукарін, А. І. Семенченко та В. М. Дрешпак, Н. В. Глєбова, Н. О. Кучаковська та ін. Проте, окремі особливості використання ЕЦП у мережі Інтернет досліджені не були.

При здійсненні даного дослідження було використано діалектичний, формально-логічний, структурний та порівняльний методи дослідження.

Метою дослідження є виокремлення особливостей використання ЕЦП при укладенні цивільно-правових договорів у мережі Інтернет.

Відповідно до ч. 1 ст. 638 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) «договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Однією з обов'язкових умов договору є його підписання» [1]. Говорячи про договори, що укладаються у мережі Інтернет – їх підписання вимагає накладення ЕЦП.

Звертаючись до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію», «моментом підписання електронної правової угоди є використання: 1) електронного підпису або електронного цифрового підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», за умови використання засобів електронного цифрового підпису всіма сторонами електронної правової угоди; 2) електронний підпис є одноразовим ідентифікатором, визначеним цим Законом; 3) аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) при письмовій згоді сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів» [2].

Із прийняттям Закону України «Про електронні довірчі послуги», Закон України «Про електронний цифровий підпис» втратив чинність. Відповідно до п. 12 ст. 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги», «електронний підпис – електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис» [3].

Відповідно до п. 23 ст. 1, «кваліфікований електронний підпис – удосконалений електронний підпис, який створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа» [3].

Згідно з п. 44 «удосконалений електронний підпис – електронний підпис, створений за результатом криптографічного перетворення електронних даних, з якими пов'язаний цей електронний підпис, з використанням засобу удосконаленого електронного підпису та особистого ключа, однозначно пов'язаного з підписувачем, і який дає змогу здійснити електронну ідентифікацію підписувача та виявити порушення цілісності електронних даних, з якими пов'язаний цей електронний підпис» [3].

Отже, вказаний Закон виокремлює 2 види електронного підпису: удосконалений та кваліфікований.

Аналізуючи положення вищезазначених законів, можна виокремити наступні етапи підписання цивільно-правових договорів у мережі Інтернет.

Коли дві або більше сторони укладають договір, вони можуть використовувати електронний цифровий підпис для юридичного визнання та забезпечення безпеки документа. Процес зазвичай виглядає так:

1 етап. Створення договору: Договір створюється в електронній формі, наприклад, у текстовому документі або спеціалізованій програмі для створення юридичних документів.

2 етап. Підписання договору: Кожна сторона, яка бере участь у договорі, використовує свій особистий електронний цифровий підпис для підписання документа. ЕЦП зазвичай створюється з використанням криптографічних алгоритмів та ключів.

3 етап. Перевірка підпису: Для підтвердження справжності підписів договору сторони можуть використовувати сертифіковані служби перевірки цифрових підписів або публічні ключі, пов'язані з відповідними ЕЦП.

4 етап. Юридичне визнання: У більшості юрисдикцій електронні цифрові підписи визнаються юридично обов'язковими і мають таку ж юридичну силу, як і звичайні паперові підписи.

Таким чином, накладання ЕЦП при укладенні цивільно-правових договорів у мережі Інтернет займає 2 етап.

В Україні сам процес підписання договору з використанням ЕЦП регулюється законодавством, переважно Законом України «Про електронний документ та електронний документообіг». З аналізу норм вказаного закону, можна зазначити особливості процесу підписання договору з використанням ЕЦП в Україні:

Отримання кваліфікованого електронного цифрового підпису (далі – КЕЦП): Спочатку необхідно отримати кваліфікований сертифікат ЕЦП у акредитованого постачальника послуг з електронного цифрового підпису в Україні. Цей сертифікат є доказом справжності та цілісності електронних документів, що юридично визнано.

Створення електронного договору: Договір може бути створений в електронній формі, наприклад у вигляді електронного документа, який може бути підписаний електронним цифровим підписом.

Підписання договору: Сторони, які беруть участь у договорі, повинні використовувати свої КЕЦП для підписання електронного документа. Кожна сторона має внести свій підпис до документа з використанням свого сертифіката ЕЦП.

Валідація та перевірка підписів: Після підписання договору слід перевірити справжність та цілісність документа. Для цього можна використовувати сервіси, що перевіряють, які звіряють підписи з відповідними сертифікатами і перевіряють цілісність документа.

Збереження договору: Підписаний електронний договір має бути збережений та архівований для майбутнього використання та можливих спорів.

Також, виходячи з аналізу норм вказаних нормативно-правових актів, можна виокремити наступні особливості використання ЕЦП.

КЕЦП: В Україні встановлено статус кваліфікованого ЕЦП, який має юридичну силу та визнається доказом справжності та цілісності електронних документів у судових процедурах. Для отримання КЕЦП необхідно звернутися до акредитованого постачальника послуг з електронного цифрового підпису.

Акредитація постачальників послуг з ЕЦП: В Україні існує процедура акредитації постачальників послуг з електронного цифрового підпису. Акредитовані постачальники забезпечують видачу сертифікатів КЕЦП та підтримують інфраструктуру для перевірки підписів.

В Україні процедура акредитації постачальників послуг з ЕЦП регулюється Законом України «Про електронний документ та електронний документообіг». Цей закон встановлює правила та вимоги до постачальників послуг з ЕЦП.

У ст. 12 вказаного закону визначено вимоги щодо акредитації постачальників послуг з ЕЦП. Вона включає обов'язкову наявність ліцензії на провадження відповідних видів діяльності, а також виконання певних технічних, організаційних та процедурних вимог.

Стаття 13 вказаного закону визначає процедуру акредитації, включаючи подання заявки на акредитацію, розгляд заявки компетентним органом та прийняття рішення про видачу акредитації або відмову в ній.

Ст. 14 встановлюються підстави для відмови в акредитації, такі як неподання необхідних документів, порушення вимог законодавства або надання неправдивої інформації.

Ст. 16 вказаного закону також встановлює зобов'язання постачальників послуг з ЕЦП надавати інформацію про свою акредитацію та забезпечувати конфіденційність інформації, отриманої при наданні послуг.

Сертифікаційні служби: В Україні є спеціальні сертифікаційні служби, відповідальні за видачу сертифікатів КЕЦП. Перш ніж видавати сертифікати, вони перевіряють особу та справжність заявників.

Відповідно до Закону України «Про електронний документ та документообіг», ЕЦП, включаючи КЕЦП, видаються кваліфікованими постачальниками послуг з електронного цифрового підпису (КПУ ЕЦП).

Однак у законі не зазначено прямої вимоги щодо наявності спеціальних сертифікаційних служб. Натомість, закон передбачає акредитацію постачальників послуг з електронного цифрового підпису компетентним органом, який перевіряє їх відповідність певним вимогам.

Під час проведення акредитації постачальник послуг з ЕЦП повинен надати докази своєї компетентності, технічної та організаційної спроможності забезпечити видачу кваліфікованих сертифікатів ЕЦП, а також дотримання вимог безпеки інформації та конфіденційності.

Правовий статус: ЕЦП, отримана від акредитованого постачальника послуг з електронного цифрового підпису, має юридичну чинність в Україні. Вона рівнозначна звичайного паперового підпису і може використовуватися для укладання договорів та інших юридично значимих документів.

Закон України «Про електронний документ та електронний документообіг» встановлює правовий статус електронного цифрового підпису та визнає його дійсним для юридичних цілей. Це означає, що документи, підписані кваліфікованою ЕЦП, мають доказову силу та визнаються судовими та іншими державними органами.

Однак, щоб використовувати ЕЦП у юридично значущих ситуаціях, необхідно дотримуватись певних вимог та процедур, встановлених законодавством. Наприклад, підписаний документ має бути збережений

у цілісності, а ЕЦП має бути видана акредитованим постачальником послуг з електронного цифрового підпису відповідно до вимог закону.

Посвідчувальні центри України мають систему посвідчувальних центрів (УЦ), які випускають сертифікати КЕЦП. УЦ здійснюють перевірку справжності та достовірності інформації, що міститься у сертифікаті, а також виконують функцію реєстрації та архівації сертифікатів.

Порядок перевірки підписів: В Україні існують спеціалізовані сервіси, що перевіряють, які дозволяють перевірити справжність і цілісність підписів, а також справжність сертифікатів КЕЦП.

Такі сервіси, що перевіряють, можуть працювати на основі відкритих стандартів і протоколів, що дозволяє перевіряти підписи та сертифікати незалежно від конкретного постачальника послуг з електронного цифрового підпису. Вони використовують алгоритми перевірки, що ґрунтуються на криптографічних методах, щоб переконатися в цілісності даних та відповідності підпису з сертифікатом.

Такі сервіси можуть бути надані як державними органами, такими як центр сертифікації ключів України (УКЦ), так і приватними компаніями або організаціями, що спеціалізуються на наданні подібних послуг. Вони зазвичай пропонують веб-інтерфейси або програмні інтерфейси (API) для завантаження та перевірки електронних документів, що містять підписи та сертифікати.

Перевірка справжності та цілісності підписів та сертифікатів КЕЦП є важливим кроком для забезпечення довіри та надійності в електронному документообігу. Вони дозволяють сторонам переконатися у правильності та юридичній значущості документів, підписаних з використанням кваліфікованих ЕЦП.

Таким чином, можна виокремити наступні особливості підписання ЕЦП цивільно-правових договорів, що укладаються у мережі Інтернет: 1) правовий статус юридичної сили ЕЦП; 2) спеціальна процедура акредитації надавачів ЕЦП; 3) сертифікаційні служби видачі ЕЦП; 4) посвідчуючі центри ЕЦП; 5) спеціальний порядок перевірки ЕЦП.

Отже, використання ЕЦП при укладенні цивільно-правових договорів у мережі Інтернет має ряд переваг, включаючи прискорення процесу підписання, покращення безпеки та зниження витрат на друк та доставку паперових копій. Однак необхідно враховувати вимоги та закони конкретної юрисдикції, щоб забезпечити відповідність використання ЕЦП у контексті договорів.

Література:

1. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: за станом на 28.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
2. Про електронну комерцію: закон України від 03.09.2015 № 675-VIII: за станом на 19.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
3. Про електронні довірчі послуги: закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII: за станом на 01.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 05.04.2023).
4. Про електронні документи та електронний документообіг: закон України від 22.05.2003 № 851-IV: за станом на 01.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV: za stanom na 28.05.2023 r. [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV: as of May 28, 2023]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). Pro elektronnu komertsiiu: zakon Ukrainy vid 03.09.2015 № 675-VIII: za stanom na 19.11.2022 r. [On electronic commerce: Law of Ukraine dated September 3, 2015 No. 675-VIII: as of 11/19/2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (last accessed: 05.04.2023) [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2017). Pro elektronni dovirchi posluhy: zakon Ukrainy vid 05.10.2017 № 2155-VIII: za stanom na 01.01.2023 r. [On electronic trust services: Law of Ukraine dated 05.10.2017 No. 2155-VIII: as of 01.01.2023]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Pro elektronni dokumenty ta elektronnyi dokumentoobih: zakon Ukrainy vid 22.05.2003 № 851-IV: za stanom na 01.08.2022 r. [On electronic documents and electronic document management: Law of Ukraine dated 05/22/2003 No. 851-IV: as of 08/01/2022]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> [in Ukrainian].